

Jakonen, T., J. Jalkanen, T. Paakkinen & M. Suni (toim.) 2015. Kielen oppimisen virtauksia. Flows of language learning. AFinLAn vuosikirja 2015. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 73. Jyväskylä. s. 56–72.

Mirja Tarnanen, Tatjana Rynkänen & Sari Pöyhönen

Jyväskylän yliopisto

Kielten käyttö ja oppiminen aikuisten maahanmuuttajien integroitumisen ja identiteettien rakennusaineina

This article examines the role of languages and language learning when adult migrants are narrating their integration and construction of identities in the new country, in particular, in work and professional communities, education and social life. We focus on two narratives by Russian-speaking women who migrated in Finland in the 2000s from Russia and Ukraine. Both of them have worked in various jobs and studied in different degree programs. The analysis reveals the importance of gaining opportunities to learn Finnish both formally as well as informally at work and in social life. The narratives also show that an adult migrant needs to be determined in learning Finnish independently even though it might cause emotional stress especially in the beginning. Finally, the article discusses some implications concerning language opportunities and barriers experienced by participants when dealing with their professional career paths and how these experiences are intertwined with integration policy.

Keywords: integration, identity, language learning, migration

Asiasanat: integraatio, identiteetti, kielenoppiminen, maahanmuutto

1 Johdanto

Tarkastelemme tässä artikkelissa, miten kielten käyttö ja kielenoppiminen ilmenevät aikuisten maahanmuuttajien kertomuksissa, kun he puhuvat työstään, koulutuksestaan ja sosiaalisesta elämästään. Tutkimuksemme tarkentuu kahden venäjänkielisen maahanmuuttajan, Katjan ja Ninan, kertomukseen. Kiinnostuksemme kohdistuu erityisesti siihen, miten kielten käyttö ja kielenoppiminen näyttäytyvät integroitumisen ja identiteettien rakennusaineina.

Tutkimus on osa Suomen Akatemian rahoittamaa hanketta *Integroituminen työyhteisöihin Suomessa* (2011–2014). Hankkeessa työyhteisöihin integroitumista tarkastellaan kolmenlaisissa ympäristöissä: 1) ympäristöissä, joissa maahanmuuttajat valmistautuvat työllistymään ja integroitumaan työ- ja ammattiyhteisöihin, 2) ympäristöissä, joissa maahanmuuttajat ovat työllistyneet ja integroituneet työ- ja ammattiyhteisöihin, sekä 3) ympäristöissä, joissa maahanmuuttajat ovat luopuneet tavoitteestaan työllistyä ja integroitua työ- ja ammattiyhteisöihin (Pöyhönen, Rynkänen, Tarnanen & Hoffman 2013). Tässä artikkelissa tarkastelemme henkilöt edustivat haastatteluhetkellä saavuttamisen ja valmistautumisen ympäristöjä. Emme kuitenkaan näe ympäristöjä erillisinä tai lineaarisina (valmistautumisesta saavuttamiseen, saavuttamisesta syrjäytymiseen tai valmistautumisesta syrjäytymiseen), vaan dynaamisina ja tilanteisina. Henkilö voi siten kuulua samanaikaisesti useaan ympäristöön elämäntilanteensa ja merkityksellisten toisten, kuten työnantajien ja viranomaisten, näkökulmasta.

Taustoitamme ensin tutkimustamme tarkastelemalla integroitumisen ja identiteetin käsitteitä sekä näkökulmaamme kielten käyttöön ja kielenoppimiseen. Esittelemme sitten tätä artikkelia varten valitsemamme henkilöt ja käyttämämme menetelmät. Tulosluvussa pureudumme kahden kertomuksen kautta siihen, miten kielten käyttö ja kielenoppiminen ilmenevät integroitumisessa ja identiteettien rakentumisessa. Lopuksi pohdimme, miten aikuisten maahanmuuttajien kokemukset kielistä ja kielenoppimisesta voitaisiin paremmin huomioida kotoutumiskoulutuksessa ja millaisia kielisensitiivisiä käytänteitä työelämässä voitaisiin kehittää.

2 Käsitteet ja viitekehys

Integraation käsite on monisyinen, sillä sitä käytetään sekä tutkimuksessa että politiikassa ilmaisemaan maahanmuuttajan asettumista yhteiskuntaan. Kummassakin tapauksessa integraatiota voi hahmottaa integraation asteena (eriytymisestä sulautumiseen), prosessina tai lopputuotoksena. Lisäksi integraatiota tarkastellaan oppimis- tai omaksumisprosessin näkökulmasta keskittyen siihen, mitä taitoja ja tietoja yksilön tar-

vitsee omaksua selviytyäkseen uudessa toimintaympäristössä (Kärkkäinen 2011: 259). Puhutaan myös kaksisuuntaisesta integraatiosta eli maahanmuuttajien ja paikallisen väestön sopeutumisesta uuteen tilanteeseen ja vuorovaikutuksesta siinä (Modood 2007). Integraatio onkin kiistelty käsite, eikä siitä ole jaettua ymmärrystä sen enempää maahanmuuttotutkimuksessa kuin poliittisessa diskursussakaan. Tutkimuksemme emme ota kantaa siihen, onko integraatio aste, prosessi vai lopputuotos – se voi olla kaikkea tätä – vaan tarkastelemme integraatiota **osallistumisen** ja **jäsenyyden** käsitteiden kautta eli keskittyen siihen, miten yksilö hakeutuu tai osallistuu työyhteisöjen toimintaan ja miten hän tuottaa jäsenyyttä eri toimintaympäristöissä (Pöyhönen ym. 2013). Suomenkielinen käsite **kotoutuminen** on tutkimuksemme sanastossa varattu etupäässä poliittiseen kielenkäyttöön, ja sillä on Suomen kotouttamispolitiikassa lähtökohtaisesti myönteinen kaiku (Pöyhönen & Tarnanen 2015). Se on myös käsite, jota tutkimuksemme osallistuneet käyttävät kuvatessaan integroitumistaan eli osallistumistaan ja jäsenyyttään eri toimintaympäristöissä. Näin yhteisöllinen ja yksilöllinen tai teoreettinen ja poliittinen kietoutuvat yhteen.

Kotoutumislain (2010/1386) mukaan kotoutumisen tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla, kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen. Käytännössä kotoutuminen tarkoittaa useille maahanmuuttajille suomen tai ruotsin kielen oppimista, kokonaan uuden ammatin opiskelua korkeastakin koulutustasosta huolimatta, sisääntuloammateissa työskentelyä ja työvoimapolitiittiseen koulutukseen tai valmistavaan ammatilliseen koulutukseen (MAVA) osallistumista (esim. Kyhä 2011; Forsander 2013; Eronen, Härmälä, Jauhiainen, Karikallio, Karinen, Kosunen, Laamanen & Lahtinen 2014). Tie työelämään voi olla ajallisesti pitkä ja mutkikas erilaisten, joskus epätavoitteellistenkin, koulutus- ja kurssipolkujen vuoksi. Kotoutumisessa on siis kyse myös ajasta ja paikasta, ja kotouttamispoliittisten asiakirjojen hengen mukaisesti sillä ei ehkä ole varsinaista loppua (ks. esim. Opetushallitus 2012; 2010/1386).

Integroituminen työmarkkinoille voi saada erilaisia merkityksiä sen mukaan, tarkastellaanko sitä rakenteellisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä vai mikrotasolla, jossa keskeisiä tekijöitä ovat osallisuuden mahdollisuudet, identiteettityö sekä neuvottelu asemasta ja oikeuksista (Saukkonen 2013; Pöyhönen ym. 2013; Rynkänen 2014). Kotouttamispolitiikan lähtökohdat korostavat kielenoppimisen tärkeyttä, ja valtakielen taito nähdään keskeisenä tekijänä hyvinvoinnin, osallisuuden ja työllistymisen kannalta (Nohl, Schittenhelm, Schmidtke & Weiss 2006; Shohamy 2006; Pujolar 2010). Mielenkiintoista on kuitenkin myös se, miten puhe omasta elämästä ja kokemuksista kohdemaassa kaiuttaa kotouttamispolitiikan periaatteita ja linjauksia ja päinvastoin sekä miten tämä mikro- ja makrotason lävistävyys kuuluu ja näkyy esimerkiksi kielistä ja kielitaidoista puhuttaessa (ks. myös Creese & Blackledge 2011; Hornberger & Johnson 2007).

Identiteettejä tarkastellaan tässä tutkimuksessa työ- ja ammattiyhteisöihin integroitumisen näkökulmasta edellä esitettyjen ympäristöjen kautta (valmistautuminen, saavuttaminen, syrjäytyminen). Esimerkiksi valmistautumisen ympäristössä identiteetit voivat saada erilaisia tulkintoja sen mukaan, miten työvoimapolitiittiseen koulutukseen osallistuminen koetaan suhteessa aikaisempaan työkokemukseen ja asemaan työmarkkinoilla kotimaassa. Oleellista tällöin on tutkia, miten yksilö hahmottaa omaa ammatti-identiteettiään ja kuinka muut näkevät hänet työ- ja ammattiyhteisön jäsenenä. **Ammatti-identiteetti** koostuu tässä lähestymistavassa ominaisuuksista, käsityksistä ja arvostuksista, joita yksilö liittää itseensä puhuessaan ammattiosaamisestaan ja koulutukseen perustuvasta ammatistaan tai työstään (Ibarra 1999; Pratt, Rockmann & Kaufmann 2006; Slay & Smith 2011). Olemme kuitenkin tulkinnoissamme tietoisia siitä, että maahanmuuttajien asema ja arvostus työmarkkinoilla voi riippua lähtömaan asemasta kansainvälisessä taloudessa (Forsander 2013). Korkeasta koulutuksesta huolimatta heihin saatetaan liittää ammattitaidottomuuden tai ainakin riittämättömän koulutuksen leima. Työelämässä olevien valmiuksia toimia työyhteisössä voidaan kyseenalaistaa myös puutteellisen kielitaidon vuoksi (esim. Shohamy 2006; Williams 2006; Hunter 2012; Suni 2010).

Yksilön mahdollisuudet hyödyntää jo kertynyttä kielitaitovaroaan sekä panostaa uuden kielen oppimiseen ovat niin ikään ammatti-identiteetin rakennusaineksiä (esim. Blommaert & Rampton 2011; Norton 2011). Kielitaidon voikin tulkita keinoksi päästä käsiksi muihin resursseihin, kuten työllistymiseen tai työssä etenemiseen. Näitä resursseja tuotetaan, arvotetaan ja kierrätetään tavalla, joka vaikuttaa edelleen resurssien tavoitettavuuteen ja tuottaa resurssien epätasa-arvoista jakautumista (Heller 2008). Tämän vuoksi mahdollisuudet tavoitella resursseja kielenkäytön ja -oppimisen kautta eivät ole vain yksilön vaan myös ryhmien identiteettien rakentumisen kannalta merkittäviä. On siis oletettavaa, että kielet voivat saada erilaisia tulkintoja sen mukaan, kuka puhuu, kenen näkökulmasta puhutaan ja millaisia kokemuksia maahanmuuttajilla itsellään on osallistumisesta, eri yhteisöjen jäsenyydestä, kielistä ja kielenoppimisesta (Blommaert & Rampton 2011).

Kotouttamispolitiikan ja työmarkkinoiden äänellä voidaan todeta, että riittävä suomen tai ruotsin kielen taito on useimmille maahanmuuttajille edellytys työelämässä toimimiseen. Sen sijaan tulkinnat siitä, millaista kielitaitoa pidetään riittävänä ja mitä se merkitsee, eroavat sen mukaan, kenen – esimerkiksi viranomaisten, kouluttajien vai maahanmuuttajien itsensä – ääntä kuunnellaan (Holm, Hopponen & Lahtinen 2008; Suni 2010; Tarnanen & Pöyhönen 2011; Pöyhönen & Tarnanen 2015). Yksilön ääni ei aina välttämättä pääse kuuluviin, olipa kyse sitten häntä koskevasta työvoimapolitiittisesta päätöksenteosta vai työ- tai koulutusyhteisöistä. Aikuisilla maahanmuuttajilla saattaa olla hyvin erilaiset maahanmuuttokokemukset puhumattakaan oppimiskokemuksis-

ta ja -tavoitteista sekä näkökulmista kielenoppimiseen (Pöyhönen ym. 2013; Partanen 2013; Virtanen 2013).

3 Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksemme on osa Suomen Akatemian rahoittamaa monitieteistä ja -menetelmäistä tutkimushanketta (2011–2014), joka perustuu monipaikkaiseen etnografiaan ja tapaustutkimuksiin. Tutkimushankkeen aineisto koostuu 50 maahanmuuttajataustaisen aikuisen haastattelusta, jotka on tehty vuosina 2012–2013. Haastateltavat ovat ammatiltaan IT-asiantuntijoita, opettajia ja taiteilijoita, jotka asuivat haastatteluhetkellä Suomessa. Haastattelukielinä on käytetty venäjää, suomea ja englantia. Narratiiviset teemahaastattelut ovat kestoltaan tunnista reiluun kahteen tuntiin.

Tätä artikkelia varten olemme valinneet aineistosta kaksi haastattelua lähempää tarkastelua varten. Valitsemamme haastateltavat ovat kaksi naista, 49-vuotias Katja ja 31-vuotias Nina. He olivat muuttaneet Suomeen Venäjältä ja Ukrainasta ja asuivat aineiston keruun aikana Keski-Suomessa. Katjaa ja Ninaa yhdisti sama sukupuoli ja kieli, ja heidän sosiaalistumisensa koulutus- ja opetuskulttuuriin kotimaissaan oli niin ikään samantyyppinen. Katja oli tullut maahan vuonna 2006 avioliiton kautta, ja Nina oli päässyt opiskelemaan ammattikorkeakouluun vuonna 2002. Hänen ukrainalainen poikaystävänsä oli aloittanut opintonsa Suomessa jo aikaisemmin. Kotimaassaan Katja oli suorittanut ammattikoulutuksen painoalalta, ja Nina oli ehtinyt opiskella kolme vuotta teknillisessä korkeakoulussa. Haastatteluhetkellä Katja oli suorittamassa tutkintoon johtavaa koulutusta ja Nina työskenteli IT-alan yrityksessä. Katja oli siis keräämässä valmiuksia integroitua työ- ja ammattiyhteisöön, kun taas Nina oli löytänyt alansa työpaikan. Kummallakin oli kokemusta syrjäytymisen ympäristöstä muun muassa työttömänä työnhakijana. Katjan ja Ninan kertomukset ovat yksilöllisiä, mutta niissä kaikuvat usean muun haastateltavan kokemukset työ- ja ammattiyhteisöihin integroitumisesta sekä kielenoppimiseen panostamisesta.

Haastattelut olivat muodoltaan narratiivisia, sillä Katjalla ja Ninalla oli niissä tilaa kertoa elämästään, kuvata elämänvaiheitaan ennen Suomeen muuttoa ja sen jälkeen sekä pohtia tekemiään valintoja elämän eri vaiheissa. Narratiivit ovat maahanmuuttoon, identiteetteihin ja integraatioon keskittyvässä soveltavassa kielentutkimuksessa yksi käytetyimpiä tutkimusaineistoja siksi, että ne mahdollistavat henkilöiden omien näkökulmien esiin tuomisen (Baynham & De Fina 2005; Pöyhönen ym. 2013). Kertomuksissa elämää ilmaistaan, manifestoidaan ja rakennetaan uudelleen (Ricoeur 1991: 27–28). Elämä ja kertomus kietoutuvat toisiinsa, ja uudelleentulkinnasta huolimatta niitä yhdistää ajallinen yhtenäisyys ja juonellisuus (Sintonen 1999: 5; Vasenkari & Pekkala 2000: 66, 81).

Haastattelujamme voi luonnehtia myös teemahaastatteluiksi siinä mielessä, että niissä kaikissa käsitellään jollakin tavoin samoja teemoja: elämää kotimaassa, siellä saatua koulutusta ja luotuja perhe- ja sukulaissuhteita, Suomeen muuton syitä ja elämää maahanmuuton jälkeen, kielen opiskelua ja ammattiopintoja, työpaikan etsimistä, työelämää sekä sosiaalisia verkostoja.

Kertomusten analyysissa olemme seuranneet ajallisuutta ja siihen kytkeytyvää juonellisuutta jäljittämällä elämäntarinan perusjuonta, sivupolkuja ja käännekohtia (ks. McAdams 1993; De Peuter 1998; Mishler 1992; Heikkinen 2000) sekä tunnistamalla merkityksellisiä toisia ja tekijöitä, joilla on kertomuksessa paikkansa (Pöyhönen ym. 2013). Haastatteluaineiston analyysiin olemme soveltaneet myös laadullisen sisällönanalyysin periaatteita. Sisällönanalyysin avulla olemme järjestäneet laajan tekstiaineiston tiiviiseen muotoon menettämättä sen informaatioarvoa ja merkityksiä (ks. Tuomi & Sarajärvi 2004). Sisällönanalyysin soveltaminen auttoi meitä myös luomaan selkeän kuvauksen tutkittavasta ilmiöstä sekä ymmärtämään tutkimukseen osallistuneita henkilöitä heidän omasta näkökulmastaan. Kertomukset ovat alun perin venäjänkielisiä, ja ne oli käännetty englanniksi, joka oli monikielisen tutkimusryhmämme yhteinen työkieli (ks. lisää Pöyhönen ym. 2013).

4 Katjan ja Ninan kertomukset

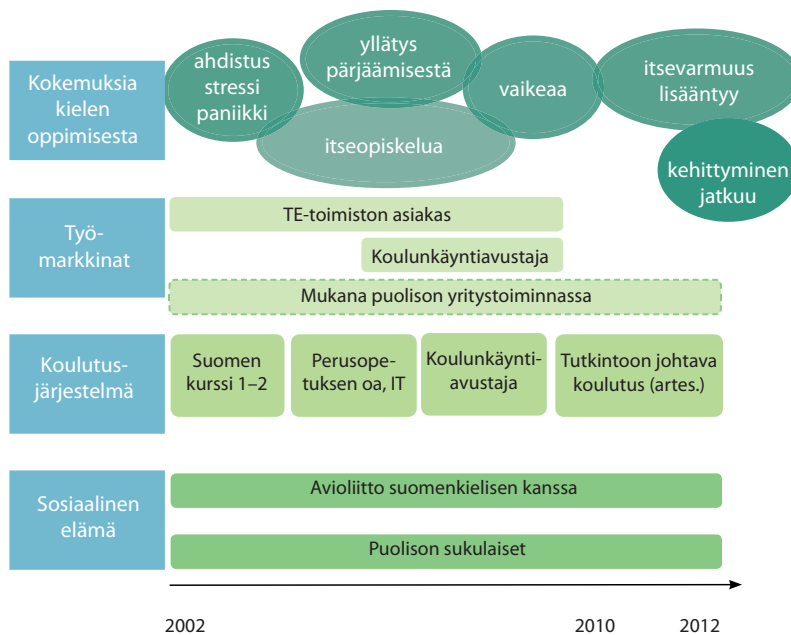
Kiikaroimme Katjan ja Ninan kertomuksia työ- ja ammattiyhteisöihin integroitumisesta, koulutuspoluista ja muusta sosiaalisesta elämästä. Kohdistamme katseemme erityisesti heidän puheeseensa kielistä ja kielenoppimisesta integraation ja identiteettien rakennusaineiksina. Olemme koonneet heidän kertomuksistaan kielenoppimisen ajallisen jatkumon. Molemmissa kertomuksissa on erotettavissa kolme erilaista kontekstia (ks. kuvio 1 ja kuvio 2): työelämä (työmarkkinat), koulutus (koulutusjärjestelmä) ja sosiaalinen elämä, jotka jollakin tavoin asemoivat kielen merkitystä ja kielenoppimista heidän puheessaan. Tämän lisäksi molempien kertomusten aikajatkumoilla kielenoppimisesta nousee esiin erilaisia kokemuksia, jotka ovat keskenään osittain ristiriitaisia.

4.1 Katja – suomenkielisiin sosiaalisiin suhteisiin sukeltaja

Katja edustaa aineistossamme valmistautumisen ympäristöä, eli hän on hankkimassa valmiuksia siirtyä työelämäänsä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että Katjalla ei olisi aikaisempaa työkokemusta Suomessa – päinvastoin. Kuten kuvio 1 käy ilmi, Katjalla on suomenkielinen puoliso, ja hän on tullut Suomeen avioitumisen vuoksi. Heti maahan muutettuaan Katjasta tuli TE-toimiston asiakas ja hän aloitti suomen kielen opinnot al-

keiskurssilla. Suomen kielen oppimisen alkuvaiheeseen liittyi ahdistusta, stressiä ja paniikkia sekä vertailua muihin kurssilaisiin, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

- (1) Pääsin Suomi 1 kurssille [--] oli hyvin vaikeata, monta kertaa olen itkenyt, etten ymmärrä mitään, ihmiset menevät vain eteenpäin, mutta minä istun ja katson: missä opettaja on, minne hän on menossa? En ymmärrä yhtään mitään.

KUVIO 1. Katjan kielenoppimisen kokemukset ja niiden kytkökset työmarkkinoihin, koulutusjärjestelmään ja sosiaaliseen elämään.

Suomenkielisen puolison lapset ja sukulaiset sekä tuttavapiiri kuuluvat Katjan sosiaaliseen verkostoon. Kanssakäyminen heidän kanssaan luo hänelle suotuisat mahdollisuudet käyttää ja kehittää suomen kieltä. Puolison kautta hän tutustuu myös suomalaiseen kulttuuriin: teatteriin, musiikkiin ja kirjallisuuteen. Katja seuraa aktiivisesti suomalaista mediaa, sillä hän on kiinnostunut tietämään enemmän uudesta asuinmaastaan. Katjan kertomuksessa ei sen sijaan nouse esille hänen mahdollisuutensa tai halukkuutensa ylläpitää venäjänkielisiä sosiaalisia suhteita.

Alun ahdistuksen ja stressin jälkeen Katjan suhde suomen kielen oppimiseen muuttui, sillä hän alkoi myös aktiivisesti hyödyntää muodollisen kielikoulutuksen ulkopuolisia tarjoumia. Tämän seurauksena, hänelle itselleenkin yllätyksenä, hän koki selviytyvänsä suomen kielellä erilaisissa kirjallisissa ja suullisissa kielenkäyttötilanteissa:

- (2) Ihmeellistä, mutta kieli alkoi kehittyä. [--] Minä aloin puhua suomeksi. Joka päivä kurssin jälkeen matkalla kotiin puhuin itsekseni. [--] Keksin itselleni tekstejä, kirjoitin jotain. Kieli alkoi kehittyä. Yllätyin, että aloin ymmärtää tekstejä, aloin lukea ilmoituksia, ja kaikkea.

Katjan koulutushistoriaan Suomessa mahtuu erilaisia vaiheita. Hän suoritti sekä maa-hanmuuttajille että kantaväestölle tarkoitettuja kursseja. Tarkoituksena oli oppia lisää suomen kieltä sekä työelämässä tarvittavia uusia taitoja. Hän muun muassa päätti valmistua koulunkäyntiavustajaksi ja pääsi opiskelemaan suomalaisten kanssa. Katja osallistui myös erilaisiin työharjoitteluihin. Harjoittelujaksot tarjosivat hänelle mahdollisuuden saada tuntumaa työelämään ja tutustua uusiin ihmisiin. Katjan pettymykseksi rahoituksen puute kuitenkin esti hänen työllistymisensä kerta toisensa jälkeen. Tästä huolimatta Katja on jaksanut etsiä työtä aktiivisesti sekä kouluttautua. Hänen tavoitteenaan on parantaa mahdollisuuksiaan päästä työmarkkinoille. Haastatteluhetkellä hän opiskeli ammatillisessa aikuiskoulutuksessa. Katja oli ryhmässä ainoa venäläinen ja sanojensa mukaan viihtyi erinomaisesti muiden kurssilaisten seurassa. Seuraava esimerkki kuvaa hyvin Katjan tilannetta ja hänen käsitystään suomen kielen taidostaan:

- (3) Nyt opiskelen ainoana venäläisenä suomalaisessa ryhmässä, täysin mahdotonta verrat siihen, mitä on ollut kolme vuotta sitten. Nimittäin kielen kanssa menee niin hyvin, että jo ymmärrän nämä vivahteet, vitsit, me nauramme siellä jo yhdessä ja meillä on yhteinen huumori.

Katja käyttää suomen kieltä erilaisiin tarkoituksiin sekä opiskellessaan että vapaa-ajallaan. Siitä huolimatta hän oman arvionsa mukaan tarvitsee edelleen suomen kielen kehittämistä. Hän itse pitää tärkeänä kielen jatkuvaa käyttöä ja kielitaidon harjoittamista, kuten seuraava ote hänen haastattelustaan osoittaa:

- (4) Minulla ei ole ongelmia tämän [suomen kielen] kanssa. [--] mutta kuitenkin olen sitä mieltä, että täytyy kehittyä, kehittyä, kehittyä. Lukea enemmän, katsoa elokuvia, uutisia, lukea lehtiä, joka päivä ehdottomasti.

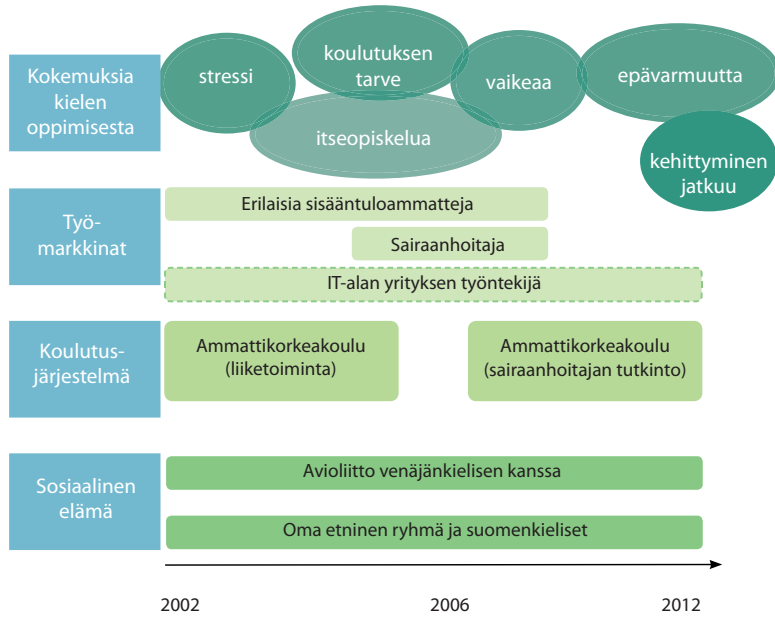
Katjan kertomuksesta paistaa, että hän on löytänyt tilaisuuksia ja merkityksellisiä toisia, joiden kanssa hän voi käyttää ja kehittää suomen kielen taitoaan. Viittaus yhteiseen huumoriin opiskelijoiden kanssa kertoo tästä paljon. Katja tuntuu kuitenkin olevan jatkuvasti matkalla jonnekin: hänellä on takanaan useita koulutuksia, joiden yhteys toisiinsa ei ole kertomuksessa selvä: miten hän päätyy koulunkäyntiavustajan koulutuksen jälkeen opiskelemaan artesaaniksi? Ovatko TE-toimiston määräaikaaisesti tukemat harjoittelujaksot ohjanneet hänet tälle polulle? Mikä on työmarkkinoiden ja kielitaidon yhteys tässä palapelissä? Entä miten työmarkkinoilla on huomioitu se, että Katja on ol-

lut mukana puolisonsa yritystoiminnassa? Onko se nähty enemmän perheen sisäisenä toimintana kuin ammattitaitona ja työkokemuksena? Onko tähän toimintaan kenties liittynyt venäjän kieli, jolla ei välttämättä ole Suomessa työllistymisen kannalta markkina-arvoa? Kysymyksiä on monia, ja näyttääkin siltä, että Katjan kertomuksessa suomen kielen kurssit ja muu kotouttamisen tuki ovat edesauttaneet pikemminkin sosiaalisten suhteiden solmimista ja valmistautumista työ- ja ammattiyhteisöihin integroitumiseen kuin varsinaisesti mahdollistaneet työpaikan saannin omalta alalta.

4.2 Nina – suomen kivikkoinen oppimispolku

Nina edustaa haastatteluhetkellä saavuttamisen ympäristöä, eli hän on hankkinut työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja sekä työllistynyt ja integroitunut työyhteisöön (ks. kuvio 2). Nina muutti Suomeen vuonna 2002 opiskelijastatuksella. Hän seurasi ukrainalaista poikaystäväänsä, joka oli aloittanut korkeakouluopinnot täällä aikaisemmin. Nina pääsi opiskelemaan liiketoimintaa ammattikorkeakoulun englanninkielisessä ohjelmassa. Toisin kuin Katjasta, hänestä ei siis tullut TE-toimiston asiakasta, eikä hän kansainvälisenä opiskelijana kuulunut kotouttamistoimenpiteiden piiriin. Hän ei myöskään saanut muodollista suomen kielen opetusta, vaikka oli kiinnostunut oppimaan uutta kieltä. Hänen oppilaitoksestaankaan ei löytynyt sopivan tasoisia kursseja. Nina kuvailee tilannettaan seuraavaan tapaan:

- (5) Olen ollut aina kiinnostunut suomen kielen opiskelusta, mutta ongelmana oppilaitoksissa on se, että siellä suomen kielen kursseja, tunteja on hyvin vähän, yhteensä ehkä kerran tai kaksi viikossa. Ja ne ovat yleensä sellaisia peruserus, minä olen, sinä olet, ja siinä kaikki.

KUVIO 2. Ninan kielenoppimisen kokemukset ja niiden kytkökset työmarkkinoihin, koulutusjärjestelmään ja sosiaaliseen elämään.

Maahanmuuton alkuvaiheessa Ninan sosiaalinen verkosto koostui pääasiassa venäjänkielisistä maahanmuuttajista sekä kansainvälisistä opiskelijoista, joten hänellä ei juuri ollut mahdollisuuksia harjoitella ja kehittää suomen kieltä vapaa-ajallaan. Halu oppia ja käyttää suomen kieltä vei Ninan kuuroon, jossa hän lauloi suomeksi ymmärtämättä mitään laulujen sisällöstä. Tämä kuitenkin edesauttoi häntä saamaan suomalaisia tuttavuuksia ja käyttämään kieltä. 2000-luvun alussa Nina meni naimisiin ukrainalaisen poikaystävänsä kanssa, perhe kasvoi ja Nina joutui työskentelemään opiskelun ohella. Tässä vaiheessa hän työllistyi ainoastaan sisääntuloammatteihin, mutta työssä käyminen tarjosi hänelle mahdollisuuden harjoitella suomen kieltä. Suomalaisen tuttavain innoittamana Nina päätti vaihtaa opiskelualaa, ja hän aloitti sairaanhoitajaopinnot ammattikorkeakoulussa. Opiskelukieli ammattikorkeakoulussa oli suomi. Opiskelu tuotti Ninalle vaikeuksia, koska hän piti jatkuvasti suomen kielen taitoaan riittämättömänä. Hän suoritti ammattiopintoja ja opiskeli samalla suomea yrittäen tavoitella opintojen edellyttämää kielitaidon tasoa. Hän pyrkikin varsin tavoitteellisesti hyödyntämään erilaiset oppimislanteet aina, kun mahdollista. Nina kuvailee seuraavasti omaa suomen kielen oppimistaan, jossa opettajilla tuntuu olevan keskeinen rooli:

- (6) Kielen kanssa, periaatteessa, en ole koskaan keneltäkään saanut apua. Kiitos näille opettajille, olen istunut ensimmäisessä rivissä ja esittänyt jatkuvasti paljon kysymyksiä, koska ymmärsin tarvitsevani tätä (kieltä) työtä varten.

Ensimmäiset työharjoittelujaksot sairaaloissa olivat äärimmäisen vaikeita Ninalle. Hän joutui tekemään paljon työtä pärjätäkseen vaativiksi kokemissaan kielenkäyttötilanteissa. Itseopiskeluun ja sairaanhoitajan työhön liittyi stressiä sekä jatkuvaa väsymystä. Ne melkein veivät Ninan uupumuksen partaalle, kuten seuraavasta esimerkistä käy ilmi:

- (7) Koin ensimmäisen stressin ensimmäisessä työharjoittelussa silloin, kun istuin sanakirjan kanssa ja luin tuhansittain näitä sairauskertomuksia. Ja kirjoitin, kirjaimellisesti sanakirjan kanssa, ja selvitin yksittäisiä sanoja. Koska minä jopa muistan, että ensimmäisissä raportointitilaisuuksissa en ymmärtänyt sanaakaan. Oli hyvin vaikeaa. Ja niin, vähitellen, vähitellen, päivästä toiseen, tämän stressin kautta.

Ammattikorkeakoulusta valmistumisen jälkeen Nina työskenteli useita vuosia sairaanhoitajana. Oman arvionsa mukaan hän selviytyi kohtalaisen hyvin suomen kielellä sekä vaativissa työtehtävissään että vapaa-ajallaan. Hänen sosiaalinen verkostonsa oli laajentunut, ja hän oli saanut myös suomalaisia ystäviä. Hän katsoi kuitenkin tarvitsevansa työelämässä jo omaksumansa kielitaidon lisäksi syvällisempää ja monipuolisempaa kielen osaamista. Nina ei ymmärtänyt, miksi hänelle ei tarjottu mahdollisuutta osallistua suomen kielen kurssille, vaikka hän oli motivoitunut ja katsoi tarvitsevansa lisäkoulutusta:

- (8) Menin työvoimatoimistoon ja pyysin: Tarvitsen [suomen kieltä] työtä varten. Haluan kirjoittaa nopeasti. Haluan ymmärtää, miten kirjoitetaan. Haluan esittää kysymyksiä opettajalle, tietää, miten tämä tehdään. Että haluan harjaantua, haluan harjoitella. Vastauksena tähän minut lähetettiin johonkin kielikeskukseen, missä testattiin suomen kielen taitoni, ja sitten sanottiin, että muihin maahanmuuttajiin verrattuna sinulla asiat ovat hyvin.

Haastatteluhetkellä Nina työskenteli IT-alan yrityksessä. Hän käyttää suomen kieltä päivittäin asiakaspalvelussa, mutta on edelleen epävarma vaativiksi kokemissaan kielenkäyttötilanteissa. Tällöin hän joutuu tukeutumaan suomalaisten ystäviensä apuun. Nina luonnehtii suomen kielen taitoaan näin:

- (9) [suomen kielen taito työssä] puhuminen, kyllä, riittää. Kirjallinen, kuitenkin kirjoitan vähän hitaasti, mutta kirjoitan jo. Nimittäin minä jo paljon harjaannuin kaikilla näillä oppimillani lauseilla, että pystyn// ja sähköpostia myös, koska minä kirjoitan niitä usein. Kuitenkin sen takia, että en ole saanut tätä kielikoulutusta, minulla ei ole varmuutta. Jopa silloin kun saan kirjoitetuksi, mietin: Menikö tämä oikein? Joskus olen pyytänyt suomalaisia ystäviä: katso tätä virkettä, menikö oikein vai ei?

Myös Nina on Katjan tapaan alan- ja ammatinvaihtaja. Hän tuli opiskelemaan liiketaloutta, minkä jälkeen hän päätyi opiskelemaan sairaanhoitajaksi. Englanninkielinen koulutusohjelma ei tukenut Ninan integroitumista suomenkieliseen työ- ja ammattiyhteisöön. Ninan oli oltava sinnikäs ja omatoiminen kehittääkseen suomen kielen taitoaan. Katjalla olivat tukena puoliso, tämän suku ja ystävät. Ninakin pääsi vähitellen suomenkielisiin yhteisöihin erityisesti sairaanhoitajaopintojen ja työelämäjaksojen aikana. Mutta miksi hänen oppimistaan ei tuettu TE-toimistossa? Olivatko hänen resurssinsa verrattuna muihin maahanmuuttajiin sen verran paremmat, että hänen ei katsottu olevan vaarassa syrjäytyä työmarkkinoilta? Entä oliko siirtyminen IT-alalle paluuta ensimmäiseen koulutukseen? Miten Nina on voinut hyödyntää venäjän kielen osaamistaan työ- ja ammattiyhteisöissä? Olisiko hänen pitänyt osata paremmin sairaanhoitajan ammatissa tarvittavaa suomea? Ninan kertomuksesta voi myös tunnistaa kenen tahansa uuteen työpaikkaan astuvan epävarmuutta ja huolta: ymmärrätkö työyhteisön kielenkäyttöä, osaanko, pääsenkö sisään työyhteisöön?

5 Pohdinta

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet, miten kielten käyttö ja kielenoppiminen ilmenevät aikuisten maahanmuuttajien kertomuksissa, kun he puhuvat työstään, koulutuksestaan ja sosiaalisesta elämästään. Analyysimme osoittaa, että aikuisten maahanmuuttajien kielenoppimisen polut ovat yksilöllisiä ja ne ovat kytköksissä koulutusjärjestelmiin ja työmarkkinoihin sekä sosiaaliseen elämään. Sen sijaan koulutusjärjestelmän ja työmarkkinoiden välinen yhteys on usein löyhä: koulutuksesta huolimatta maahanmuuttaja saattaa ohjautua sisääntuloammatteihin tai jäädä työttömäksi. Tämä tulos ei varsinaisesti yllätä, vaan pikemminkin tukee aiempia tutkimustuloksia maahanmuuttajista Suomen työmarkkinoilla (esim. Ahmad 2005; Forsander 2013).

Kun kieltä opitaan toisena kielenä, voidaan yleistäen todeta koko uuden elinympäristön olevan potentiaalista oppimisympäristöä ja näin tarjoavan mahdollisuuksia kielen oppimiseen sen mukaan, missä yhteisöissä, millaisissa kielenkäyttötilanteissa ja millaisin tarpein ja valmiuksin yksilö niissä toimii yhdessä muiden kanssa. Vaikka muodollisella kielikoulutuksella on eittämättä keskeinen tehtävä ja se voi tukea ja nopeuttaa kielenoppimista, tuntuu oppiminen sosiaalisissa tilanteissa sekä koulutus- ja työelämäkonteksteissa jäävän liian vähälle huomiolle niin pedagogisessa kuin poliittisessäkin keskustelussa. Aikuisten maahanmuuttajien työelämää koskevissa tutkimuksissa sosiaalinen vuorovaikutus ja yhteisöltä saatava tuki, kuten havainnollistaminen, konkreettisten ilmaisujen tarjoaminen sekä ylipäätään toimintaan osallistuminen ja osallisuuden kokemukset, koetaan tärkeäksi suomen kielen oppimisessa (esim. Suni 2010; Partanen

2013; Pöyhönen ym. 2013; vrt. Rydén 2007). Tämänäyttypisiä kokemuksia soisi tarjoutuvan maahanmuuttajille kaikissa kotoutumispolun vaiheissa, niin arjen sosiaalisissa tilanteissa kuin muodollisessa koulutuksessakin.

Esimerkkiemme Katja ja Nina edustivat haastatteluhetkellä eri ympäristöjä (valmistautuminen ja saavuttaminen), ja he olivat muuttaneet maahan eri syistä. Maahanmuuttosyy ilmenee erityisesti siinä, millaiset mahdollisuudet heillä on kertomustensa mukaan saada muodollista suomen kielen koulutusta maahanmuuton alkuvaiheessa (vrt. Eronen ym. 2014). Siinä missä Katja TE-toimiston asiakkaana pääsee kursseille, Nina englanninkielisen ohjelman opiskelijana ei onnistu löytämään sopiviksi kokemaan suomen kielen kursseja. Molemmilla on tarve ja motivaatio opiskella suomen kieltä. Heidän alkuvaiheen kielenoppimiskokemuksilleen ovat yhteistä stressaantumisen ja riittämättömyyden tunteet. Katjalla, jolla on enemmän suomenkielisiä kontakteja lähiympäristössään, tuntui olevan myös enemmän tarjoumia suomen kielen oppimiseen. Huomattavaa kuitenkin on, että stressaavan, jokseenkin lyhyen alkuvaiheen jälkeen hän hyödyntää aktiivisesti kielenkäyttötilanteet ja käyttää aikaa suullisen ja kirjallisen kielitaidon harjoitteluun – myös itsekseen. Nina puolestaan hakeutuu vapaa-ajan harastuksen kautta yhteisöön, jossa on mahdollista käyttää suomen kieltä ja oppia muilta. Hän kuitenkin kokee jääneensä paitsi suomen kielen koulutuksesta, jota tarjotaan muille maahanmuuttajille.

Haastatteluhetkellä valmistautumisen ympäristöä edustanut Katja opiskeli artesaaniksi, mutta hänellä oli jo aiempaa kokemusta Suomessa työskentelemisestä. Hän on itse asiassa työskennellyt jonkin verran miehensä yrityksessä lähes koko Suomessa-oloaikansa, joten tässä mielessä hän edustaa myös saavuttamisen ympäristöä – tätä ei tosin tunnusteta työmarkkinoilla. Kielen näkökulmasta katsottuna Katjan kommentti *kielen kanssa menee niin hyvin, että jo ymmärrän nämä vivahteet, vitsit, me nauramme siellä jo yhdessä ja meillä on yhteinen huumori* kuvastaa identifoitumista ryhmään ja osallisuuden tunnetta (ks. Ibarra 1999; Norton 2011; Slay & Smith 2011), joskaan tällaista kokemusta ei ole syntynyt työ- ja ammattiyhteisöissä. Myös haastatteluhetkellä saavuttamisen ympäristöä edustanut ja IT-alan yrityksessä asiakaspalvelutehtävissä työskennellyt Nina näkee itsensä työyhteisön jäsenenä ja kokee hallitsevansa työtehtävät muutamiin kielenkäyttötilanteisiin liittyvää epävarmuutta lukuun ottamatta. Voi myös pohtia, ovatko kielenkäyttötilanteet hänelle tällä hetkellä liiankin helppoja.

Yhteistä Katjan ja Ninan kertomuksille kielenoppimisesta näyttäisi olevan myös se, että kielitaidon kehittyessä lisääntyy myös tietoisuus siitä, miten paljon kielitaidossa on vielä kehitettävää. Tosin tunne pärjäämisestä ja kielitaidon riittävydestä voi olla myös tilanteista siten, että kielitaidon voi tuntea olevan hyvää ja riittävää arjen sosiaalisissa tilanteissa mutta riittämätöntä joissakin työelämän tilanteissa. Tämä näkyy erityisesti Ninan kohdalla, kun hän kertoo kokemuksistaan työharjoittelussa ja työstään IT-alan

yrittäjässä. Ninan kokemukset heijastelevat yksin puurtamista ja hyvää stressinsietokykyä mutta myös sitä, että hänen tavoitteensa ovat korkeammalla kuin Katjan. Nina kertoo, että hän on omin päin ilman apua oppinut suomen kieltä eikä ole yrityksistään huolimatta onnistunut saamaan tarpeitaan vastaavaa kielikoulutusta koko Suomessa-oloaikanaan. Hän ei pidä sairaanhoitajan koulutusta kielikoulutuksena, ja hän painottaa kertomuksessaan kielikoulutuksen yhteyttä oikeakielisyyteen. Ninan kokemukset piirittävät yleisemminkin kuvaa siitä, miten vähän kielikoulutustarjontaa on niille aikuisille maahanmuuttajille, jotka ovat jo saavuttaneet kotoutumiskoulutuksen tavoitetason tai kansalaisuuden hakemiseen vaadittavan B1-taitotason. Hänen kertomuksensa kuvastaa myös hyvin tiedossa olevia kansainvälisten koulutusohjelmien puutteita ja resurssien hukkaa: suomen tai ruotsin kielen tarjontaa ei välttämättä ole lainkaan, mikä saattaa johtaa koulutusohjelmasta valmistuneen kotoutumiskoulutukseen nopeiden oppijoiden polulle. Ninan kokemukset ovat tuttuja myös työperusteisesti maahan muuttaneille, jotka ovat jääneet esimerkiksi laman keskellä työttömiksi. Työ- ja ammattiyhteisöön integroitumisen esteiksi saattavat muodostua ”riittävä” kielitaito, kansalaisuus, ikä ja koulutus. (OPH 2012; Pöyhönen, Tarnanen, Vehviläinen, Virtanen & Pihlaja 2010; OKM 2014; Tarnanen & Pöyhönen 2013).

Katja ja Nina ovat Suomessa-oloaikanaan työskennelleet eri työtehtävissä sekä opiskelleet suomenkielisessä tutkintoon johtavassa koulutuksessa. Heillä molemmilla on ollut mahdollisuus näissä yhteisöissä kehittää kielitaitoaan, joskin molempien kertomuksissa nousee esille myös vahvasti itsenäisen opiskelun ja yksin tehdyn harjoittelun merkitys (ks. myös Suni 2010; Partanen 2013). He molemmat erittelevät ja arvioivat kielitaitoaan esimerkiksi lukemisen ja kirjoittamisen suhteen, kun he puhuvat haastatteluhetken kielitaidostaan. Esimerkiksi Ninan kuvaamat vaikeudet kirjoittamisessa näkyvät myös maahanmuuttajataustaisten aikuisten kielitaitotestien tuloksissa, jotka osoittavat kirjoittamisen taidon kehittyvän muita osaitoja hitaammin (ks. myös Tarnanen, Härmälä & Neittaanmäki 2010; Tarnanen & Pöyhönen 2011).

Katjan ja Ninan erittelevä ja arvioiva puhe omasta kielitaidostaan osoittaa myös sen, että he tunnistavat vahvuutensa ja heikkoutensa ja kielentävät sekä kielenoppimis- että kielikoulutustarpeitaan yksityiskohtaisestikin. Heidän kaltaistensa äänten soisi kuuluvan keskusteltaessa kielitaidon riittävydestä ja ylipäättään kielitaidosta (Shohamy 2006; Rydén 2007; Holm ym. 2008; Tarnanen & Pöyhönen 2011; Pöyhönen & Tarnanen 2015). Tällaista maahanmuuttajilta itseltään kerättyä tutkimustietoa tarvitaan edelleen esimerkiksi kehitettäessä kotoutumiskoulutusta tai tutkintoon johtavaa koulutusta. Kriittisin kehittämisen kohde on koulutuksen osuvuus työelämän kannalta: Miten koulutuksessa osataan huomioida työelämän kielitaitotarpeita ja tilanteita? Tietävätkö kouluttajat, missä aikuiset maahanmuuttajat käyttävät kieltä, kenen kanssa ja miksi? Muodollinen koulutus nojautuu pääosin opetussuunnitelman tavoitteisiin, joita rää-

tälöidään opiskelijan tarpeiden mukaan. Prosessi voisi olla toisenkinlainen: lähdetään liikkeelle opiskelijan tarpeista ja muokataan opetussuunnitelmaa tai oppimisen tiloja niiden mukaan. Tällaisesta ajattelusta ja toiminnasta on jo esimerkkejä, joista ammentaa (Intke-Hernandez 2015; Cooke, Winstanley & Bryers 2015).

Katja ja Nina pitävät suomen kielen oppimista tärkeänä, ja heidän puheensa heijastelee kielitaidon keskeistä merkitystä työelämään integroitumisessa ja identiteettityössä (Nohl ym. 2006; Shohamy 2006; Pujolar 2010). Tässä mielessä heidän puheensa suomen kielen oppimiskokemuksista kaiuttaa kotouttamispolitiikan linjauksia ja ruokkii linjausten legitimitettä (Creese & Blackledge 2011; Hornberger & Johnson 2007). Sen sijaan venäjän kielen käyttö näyttää rajautuvan lähipiiriin, kauaksi työelämästä.

Integraatio ja identiteettien rakentuminen on kertomuksissa eräänlainen päätymätön tarina, pysäytyskuva. Integraation aste, prosessi tai lopputuotos ei olekaan keskeistä. Kaiken kaikkiaan Katjan ja Ninan kertomukset kielten käytöstä ja oppimisesta kuvastavat havainnollisella tavalla sitä, miten monivaiheisesti ja erilaisten tunnekokemusten kautta integraatio ja identiteetit rakentuvat ja millaista sitkeyttä kielellisten resurssien tavoittaminen voi edellyttää.

Kirjallisuus

- Ahmad, A. 2005. *Getting a job in Finland: the social networks of immigrants from the Indian subcontinent in the Helsinki metropolitan labour market*. Research Reports No. 247. Helsinki: University of Helsinki, Department of Sociology. Saatavilla osoitteessa <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23504/gettinga.pdf?sequence=2>.
- Baynham, M. & A. De Fina (toim.) 2005. *Dislocations/relocations. Narratives of displacement*. Manchester: St Jerome.
- Blommaert, J. & B. Rampton 2011. Language and superdiversity. *Diversities*, 13 (2), 1–21.
- Cooke, M., B. Winstanley & D. Bryers 2015. Whose integration? A participatory ESOL project in the UK. Teoksessa J. Simpson & A. Whiteside (toim.) *Adult language education and migration. Challenging agendas in policy and practice*. London: Routledge, 214–224.
- Creese, A. & A. Blackledge 2011. Separate and flexible bilingualism in complementary schools: multiple language practices in interrelationship. *Journal of Pragmatics*, 43 (5), 1196–1208.
- de Peuter, J. 1998. The dialogics of narrative identity. Teoksessa M. Mayerfeld Bell & M. Gardiner (toim.) *Bakhtin and the human sciences. No last words*. London: Sage Publications, 30–48.
- Eronen, A., V. Härmälä, S. Jauhiainen, H. Karikallio, R. Karinen, A. Kosunen, J.-P. Laamanen & M. Lahtinen 2014. *Maahanmuuttajien työllistyminen – taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 6/2014. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Forsander, A. 2013. Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 220–244.
- Heikkinen, H. L. T. 2000. Tarinan mahti: narratiivisuuden teemoja ja muunnelmia. *Tiedepolitiikka*, 25 (4), 47–58.

- Heller, M. 2008. Language and nation-state: challenges to sociolinguistic theory and practice. *Journal of Sociolinguistics*, 12 (4), 504–524.
- Holm, P., A. Hoppinen & M. Lahtinen 2008. *Maahanmuuttajien työkyky 2008*. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja nro 210. Helsinki: Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos PTT.
- Hornberger, N. & D. C. Johnson 2007. Slicing the onion ethnographically: layers and spaces in multilingual language education policy and practice. *TESOL Quarterly*, 41 (3), 509–532.
- Hunter, J. 2012. Language and literacy on the ground: disconnects between government policy and employer perspectives. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 33 (2), 299–311.
- Ibarra, H. 1999. Provisional selves: experimenting with image and identity in professional adaptation. *Administrative Science Quarterly*, 44 (4), 764–791.
- Intke-Hernandez, M. 2015. Stay-at-home mothers learning Finnish. Teoksessa J. Simpson & A. Whiteside (toim.) *Adult language education and migration. Challenging agendas in policy and practice*. London: Routledge, 119–127.
- Kyhä, H. 2011. *Koulutetut maahanmuuttajat työmarkkinoilla. Tutkimus korkeakoulututkinnon suorittaneiden maahanmuuttajien työllistymisestä ja työurien alusta Suomessa*. Scripta lingua Fennica edita 321. Turku: Turun yliopisto.
- Kärkkäinen, K. 2011. Maahanmuuttajien integraatiosta. Teoksessa J. Lasonen & J. Ursin (toim.) *Koulutus yhteiskunnan muutoksissa: jatkuvuuksia ja katkoksia*. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 53. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 258–281.
- McAdams, D. P. 1993. *The stories we live by: personal myths and the making of the self*. New York: William Morrow.
- Mishler, E. 1992. Work, identity, and narrative: an artist-craftsman's story. Teoksessa G. Rosenwald & R. Ochberg (toim.) *Storied lives. The cultural politics of self-understanding*. New Haven, CT: Yale University Press, 21–40.
- Modood, T. 2007. *Multiculturalism. Themes for the 21st Century*. London: Polity Press.
- Nohl, A.-M., K. Schittenhelm, O. Schmidtke & A. Weiss 2006. Kulturelles Kapital in der Migration – ein Mehrebenenansatz zur empirisch-rekonstruktiven Analyse der Arbeitsmarktintegration hochqualifizierter Migrantinnen. Thematic issue: Qualitative Migration Research in Contemporary Europe. *Forum: Qualitative Social Research* 7 (3).
- Norton, B. 2011. Identity. Teoksessa J. Simpson (toim.) *Routledge handbook of applied linguistics*. London: Routledge, 318–330.
- OPH 2012. *Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2012*. Määräykset ja ohjeet 2012: 1. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) 2014. *Kielitaidon määrittäminen sekä kielitaidon ja EU/ETA-alueen ulkopuolella hankitun koulutuksen täydentäminen terveysalalla*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:5. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Partanen, M. 2013. Suomen kielen oppimisen mahdollisuudet ja työyhteisön tuki puhdistuspalvelualalla: afrikkalaisten maahanmuuttajien käsityksiä ja kokemuksia. Teoksessa T. Keisanen, E. Kärkkäinen, M. Rauniomaa, P. Siitonen & M. Siromaa (toim.) *Osallistumisen multimodaaliset diskurssit*. AFinLAN vuosikirja 2013. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 55–76.
- Pratt, G., K. W. Rockmann & J. B. Kaufmann 2006. Constructing professional identity: the role of work and identity learning cycles in the customization of identity among medical residents. *Academy of Management Journal*, 49 (2), 235–262.
- Pujolar, J. 2010. Immigration and language education in Catalonia: between national and social agendas. *Linguistics and Education*, 21 (3), 229–243.

- Pöyhönen, S., T. Rynkänen, M. Tarnanen & D. Hoffman 2013. Venäjänkieliset IT-alan asiantuntijat työyhteisöissä – monikieliset käytänteet, identiteetit ja osallisuuden kokemukset integroitumisessa. Teoksessa T. Keisanen, E. Kärkkäinen, M. Rauniomaa, P. Siitonen & M. Siromaa (toim.) *Osallistumisen multimodaaliset diskurssit*. AFinLAN vuosikirja 2013. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 77–102.
- Pöyhönen, S., M. Tarnanen, E.-M. Vehviläinen, A. Virtanen & L. Pihlaja 2010. *Osallisena Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen edistämiseksi*. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Suomen Kulttuurirahasto.
- Pöyhönen, S. & M. Tarnanen 2015. Integration policies and adult second language learning in Finland. Teoksessa J. Simpson & A. Whiteside (toim.) *Adult language education and migration. Challenging agendas in policy and practice*. London: Routledge, 107–118.
- Ricouer, P. 1991. Life in quest of narrative. Teoksessa D. Wood (toim.) *On Paul Ricouer. Narrative and interpretation*. London: Routledge, 20–33.
- Rydén, I.-L. 2007. *Litteracitet och sociala nätverk – ur ett andraspråksperspektiv*. Rapporter om svenska som andraspråk (ROSA) 10. Göteborg: Göteborg universitet.
- Rynkänen, T. 2014. Monikielisyys ja demokratia: esimerkkinä venäjänkieliset maahanmuuttajat Suomessa. Teoksessa S. Lamminpää & C. Rink (toim.) *Demokratia, Demokrati, Democracy, Demokratie. VAKKI-symposiumi XXXIV 13.–14.2.2014*. VAKKI Publications 3. Vaasa: VAKKI, 182–194.
- Saukkonen, P. 2013. Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 81–97.
- Shohamy, E. 2006. *Language policy: hidden agendas and new approaches*. New York: Routledge.
- Sintonen, T. 1999. *Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina*. SoPhi 40. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Slay, H. S. & D. A. Smith 2011. Professional identity construction: using narrative to understand the negotiation of professional and stigmatized cultural identities. *Human Relations*, 64 (1), 85–107.
- Suni, M. 2010. Työssä opittua. Työntekijän näkökulma ammatilliseen kielitaitoonsa. Teoksessa M. Garant & M. Kinnunen (toim.) *AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 45–58. Saatavilla osoitteessa <http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/article/viewFile/3875/3657>.
- Tarnanen, M., M. Härmälä & R. Neittaanmäki 2010. Aikuisten kielitaito ja Yleiset kielitutkinnot. Teoksessa M. Garant & M. Kinnunen (toim.) *AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 59–71. Saatavilla osoitteessa <http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/article/view/3876/3658>.
- Tarnanen, M. & S. Pöyhönen 2011. Maahanmuuttajien suomen kielen taidon riittävyys ja työllistymisen mahdollisuudet. *Puhe ja kieli*, 31 (4), 139–152.
- Tarnanen, M. & S. Pöyhönen 2013. Pätevyys ja kielitaito – portinvartijana vai sisäänheittäjänä työmarkkinoilla? Suullinen esitelmä, Epikset, Tampere, 27.9.2013.
- Tuomi, J. & A. Sarajarvi 2004. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Vasenkari, M. & A. Pekkala 2000. Dialogic methodology. Teoksessa L. Honko (toim.) *Thick corpus, organic variation and textuality in oral tradition*. Studia Fennica Folkloristica 7. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 243–254.
- Virtanen, A. 2013. Minä sairaanhoitajana: tulevaisuuden minuudet motivaatiota muokkaamassa. *Lähivertailuja – Lähivördlusi*, 23, 403–427.
- Williams, A. M. 2006. Lost in translation? International migration, learning and knowledge. *Progress in Human Geography*, 30 (5), 588–607.